

СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОДНОРІДНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Андрій Смітюх,

канд. юрид. наук,

*доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*

Однорідними процесуальними ситуаціями (однорідними справами) можна вважати подібні між собою спори, що «впливають з одних і тих самих правовідносин» [1, с. 296].

Українські правознавці майже не звертали уваги на проблематику однорідних процесуальних ситуацій у господарському процесі: такі спеціалісти, як М. Абрамов, І. Товкун порушували це питання лише в контексті підстав об'єднання позовів в одному провадженні, повернення позовної заяви, залишення її без розгляду та припинення провадження у справі.

Метою цією статті є наукове визначення засобів свідомого створення та використання однорідних процесуальних ситуацій особою, що може бути позивачем у господарській справі.

Треба зазначити, що згідно з п. 2 ст. 80 Господарського процесуального кодексу (далі - ГПК) України за наявності рішення господарського суду, який в межах своєї компетенції вирішив господарський спір між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав, суд припиняє провадження у справі; за п. 2 ст. 81 ГПК України у разі, якщо в провадженні господарського суду вже є така сама справа, суд залишає позов без розгляду. Пунктом 2 ч. 1 ст. 62 ГПК України зобов'язує суд за наявності будь-якої із наведених вище підстав відмовити у прийнятті позову.

Як зазначає М. Абрамов, всі ці інститути «не допускають ведення двох процесів з одного питання» [2, с. 128], причому припинення провадження у справі та залишення позову без розгляду розуміють як засоби виправлення помилки, якої припустився суд, прийнявши до провадження позовну заяву, яку він мав повернути позивачеві [2, с. 128-129].

Втім, закон не обмежує можливості існування кількох справ з господарських спорів: між тими ж сторонами, про той же предмет, але з різних підстав; або між тими ж сторонами, з тих же підстав, але про різні предмети; або про один предмет і з тих самих підстав, але з різним суб'єктивним складом сторін.

Стаття 58 ГПК України дозволяє суду об'єднувати однорідні позовні заяви або

справи, у яких беруть участь ті ж самі сторони, в одну справу. І. Товкун, один з авторів коментаря до ГПК України, як приклад однорідних позовних вимог наводить вимоги про стягнення неустойки за одним договором, але за різні періоди [3, с. 136]. Існує низка досить суперечливих роз'яснень та листів Вищого господарського суду України щодо того, які позовні вимоги можуть бути об'єднані в одному провадженні, а які - ні: п. 3.3 роз'яснення від 08.02.1996 р. № 02-6/62; п. 18 роз'яснення від 12.03.1999 р. № 02-5/111; п. 3.4, п. 14 роз'яснення від 24.12.1999 р. № 02-5/602; п. 6.1 листа від 31.01.2001 р. № 01-8/98 та ін. [4, с. 327-330].

М. Абрамов зазначає, що норма про можливість об'єднання позовних вимог в одному провадженні «спрямована на економію часу суду та сторін» [2, с. 111]. Однак ідеться лише про право, але не про обов'язок судді. До того ж, згідно зі ст. 17 ГПК України практично неможливе об'єднання господарських справ, що розглядаються різними господарськими судами.

Таким чином, ситуація, коли в одному чи кількох судах України одночасно розглядаються однорідні (але не ідентичні) справи, є, з точки зору процесуального закону, нормальною.

М. Штефан зауважив, що об'єднання позовів «є перешкодою для прийняття судом протилежних рішень... сторони зацікавлені у тому, щоб всі їхні вимоги були розглянуті одним і тим же судом і одночасно» [1, с. 295]. Втім, на практиці сторони не завжди зацікавлені в об'єднанні позовів, навпаки, однорідні процесуальні ситуації можуть створюватися (клонуватися) свідомо.

Клонування процесуальних ситуацій може використовуватися як засіб маскування напряду справжнього удару і з метою розпилення сил процесуального противника. У цьому випадку одна з однорідних процесуальних ситуацій створюється з метою досягнення заявленого у всіх позовах результату, в той час як інші є відволікаючими процесуальними диверсіями. Відповідно, у «головному процесі» докладаються всі зусилля для досягнення результату, тоді як в інших процесах має місце лише видимість зусиль: задоволення одного такого позову і захист судового

рішення в усіх інстанціях призведе до появи прецеденту, який дозволить вирішувати всі інші подібні справи.

Клонування процесуальних ситуацій може бути засобом відвернення уваги противника від справді важливих процесів. У такому випадку всі однорідні процесуальні ситуації створюються без мети досягнути заявлений в позовах результат; всі позови, що подаються, є, фактично, однією комплексною відволікаючою процесуальною диверсією. Однакові вимоги, заявлені у «клонуваних» процесах різними, формально не пов'язаними між собою особами, мають бути неприциповими, оскільки відмова у їх задоволенні не повинна жодним чином послабляти особу, в інтересах якої створюються однорідні процесуальні ситуації. Одночасно подається «головний» позов з принциповими вимогами, відмінними від «клонуваних».

Клонування процесуальних ситуацій може бути засобом підвищення шансів домогтися результату. У цьому випадку всі однорідні процесуальні ситуації створюються з метою досягнення заявленого в позовах результату. На відміну від ситуацій, коли клонування маскує напрямком справжнього удару і розпилює сили противника, тут докладаються однаково значущі зусилля для досягнення заявленого в позовах результату. На відміну від клонування як засобу відвернення уваги противника від справді важливих процесів, позовні вимоги не можуть бути надуманими, оскільки особа, що клонує процеси, всерйоз зацікавлена в тому, щоб домогтися задоволення вимог хоч би в одній справі.

Такий образ дій, як свідоме клонування однорідних процесуальних ситуацій, є стратегією. Слово «стратегієма» в перекладі з грецької означає воєнну хитрість. Фронтин Секст Юлій, римський державний діяч I ст. н. е., іменує стратегіями конкретні приклади з воєнної історії, тобто підсумовані «в коротких записах майстерні діяння полководців» [5, с. 26].

Втім, найвищий рівень узагальнення стратегієми мають у китайській традиції, 36 класичних китайських стратегієм втілено у лаконічних формулах: «Спостерігати вогонь з іншого берега», «Відчинена брама» та ін., що передають їх суть, яка розшифровується численними прикладами з воєнної історії, історії дипломатії і класичної літератури. Така стратегієма є певним принципом дій, який може набувати ознак «цілої запланованої системи поведінки в скрутній ситуації, що виключає прямий образ дій, причому контрагент «приводиться», в широкому розумінні слова, у стан, в якому він не орієнтується, інсценований... з певного метою...» [6, с. 41-42].

Фронтин Секст Юлій також вказує, що сила стратегієм, «корисна і при обороні, і при

нападі», полягає «у майстерності та спритності»: на відміну від дій, що вчиняються «належним чином, з усією офіційністю та постійністю», ці дії вчиняються «лише про людське око» [5, с. 28].

Отже, і китайську, і античну традиції об'єднує розуміння стратегієм як особливого роду непрямих дій в конфліктних ситуаціях. У контексті господарського процесу стратегієми можна вважати своєрідними та непрямыми засобами використання процесуальних інститутів.

Існування 36 класичних китайських стратегієм не означає, що їх перелік є вичерпним. Стратегієма - це принцип дії. Отже, маємо стратегієму, якщо певний специфічний і непрямий образ дії можна використовувати для досягнення подібних цілей. Специфіка процесуальної діяльності виробляє характерні прийоми, які не можуть бути цілком зведені до однієї чи навіть кількох стратегієм і є настільки специфічними, що повинні розглядатися як самостійні стратегієми.

Таким чином, враховуючи викладене, можна стверджувати існування самостійної процесуальної стратегієми, яка полягає у створенні низки однорідних процесуальних ситуацій шляхом одночасної подачі низки позовів для: маскування наряду справжнього удару і розпилення сил противника; відведення уваги противника від справді важливих процесів; підвищення шансів домогтися бажаного результату (про що було сказано вище); створення процесуального середовища для здійснення певного стратегічного плану (про що буде сказано нижче) з метою максимально повного і тривалого дезорієнтування процесуального противника щодо справжніх намірів. Таку процесуальну стратегієму можна умовно назвати «атакою клонів».

Класик китайської воєнної думки Сунь-Цзи зазначав, що «межа в наданні своєму війську форми - це досягнути того, щоб форми не було» [7, с. 49]. Перекладач Н. Конрад коментує цю тезу таким чином: «справжня форма має бути прихована від противника; він повинен бачити тільки ту форму, яку я хочу йому показати. І тоді удавана форма стає знаряддям стратегічного нападу в широкому значенні цього слова» [7, с. 484].

Найбільш відповідає ідеї атаки клонів такий фрагмент трактату Сунь-Цзи: «якщо я покажу противнику певну форму, а сам цієї форми мати не буду, я збережу цілісність, а противник розділиться на частини. Зберігаючи цілісність, я буду складати одиницю; розділившись на частини, противник буде становити десять... Противник не знає, де він буде битися. А якщо він цього не знає, в нього багато місць, де він має бути напоготові... Не може бути мало сил у того, у кого нема

місяця, де він не повинен бути не напоготові. Мало сил у того, хто повинен бути всюди напоготові; багато сил у того, хто змушує іншого бути всюди напоготові» [7, с. 48].

У-Цзи, інший класик китайської воєнної думки, також висловлював подібні погляди щодо ситуації, в якій противник сильніший за всіма ознаками: «Треба спорядити тисячу бойових колісниць і десять тисяч вершників, додати до них піхоту і розділити все це на п'ять загонів. Кожний загін нехай діє у своєму напрямі. Коли п'ять загонів стануть діяти на п'яти напрямках, противник неодмінно розгубиться і не буде знати, з якого боку буде удар» [7, с. 480]. На думку коментатора Н. Конрада, і Сунь-Цзи, і У-Цзи бачать в створенні такої обстановки «кращий засіб звести нанівець численну перевагу противника» [7, с. 550].

Творець стратегії непрямих дій Ліддел Гарт вказує, що «розосередження сили проти слабкості залежить від зосередження сил противника, яке, у свою чергу, залежить від розподілу ваших власних сил, що має... частковий ефект розосередження. Ваше розосередження, його розосередження, ваше зосередження: такою має бути послідовність дій... справжнє зосередження сил це результат попереднього їх розосередження» [8, с. 383].

У світлі викладеного, вищою формою застосування стратегіми, що аналізується, є **створення за її допомогою процесуального середовища для здійснення стратегічного процесуального плану**. Виникнення внаслідок атаки клонів низки однорідних процесуальних ситуацій формує те, що може бути названо «первинним процесуальним середовищем». Таке процесуальне середовище стане надалі тією реальністю, яка буде визначати подальші процесуальні дії сторін як всередині неї, так і за її межами (наприклад, у зв'язку з тим, що справи, які виникнуть пізніше, не зможуть бути розглянуті до розв'язання справ, порушених за клонованими позовами). Довільне конструювання процесуального середовища, в принципі, надає його автору певні переваги порівняно з іншими учасниками процесу, що сприймають це середовище як данність.

Для особи, що застосовує стратегіму, різні процеси в рамках процесуального середовища, створеного атакою клонів, можуть виконувати різні функції (наприклад, в одній справі накладається забезпечення позову і провадження у цій справі зупиняється, тоді як розгляд іншої однорідної справи форсується з метою найшвидшого отримання рішення суду, що набуло законної сили).

Наведемо яскравий приклад застосування стратегіми як засобу створення процесуального середовища для здійснення певного стратегічного плану. Спочатку, як і в будь-якому іншому випадку, створюються однорідні процесуальні ситуації шляхом подачі однорідних позовів. Всі дії позивачів або свідчать про те, що має місце комплексна відволікаюча процесуальна диверсія, або вказують на низький рівень юридичної культури (позовні вимоги є абсурдними і формуються юридично безграмотно, в позові присутні посилання на нормативні акти, що втратили силу, та граматичні помилки, вживаються непрофесійні обороти). Процеси розвиваються мляво, противник втрачає до них інтерес. Згодом згідно зі ст. 22 ГПК України позовні вимоги у всіх справах (або у кількох, або в одній з них) змінюються таким чином, що разом ці змінені вимоги задовольняють всі інтереси позивача, провадження по таких справах (по такій справі) форсується.

У наведеному прикладі повністю втілено тезу Сунь-Цзи про відсутність форми та теорію Ліддела Гарта про розосередження і подальше зосередження.

Таким чином, однорідні процесуальні ситуації, з урахуванням обмежень, встановлених п. 2 ч. 1 ст. 62, п. 2 ст. 80, п. 2 ст. 81 ГПК України, можуть успішно створюватися та використовуватися позивачами у господарських справах.

Використання однорідних процесуальних ситуацій виправдане у випадках, коли вплив адміністративного ресурсу іншої сторони на суд виключає прямий образ дії та унеможливорює нормальне вирішення спору в одному процесі.

Література

1. *Штефан М. Й.* Цивільний процес. - К., 1997. - 608 с.
2. *Абрамов Н. А.* Хозяйственно-процессуальное право Украины. - Х., 2003. - 336 с.
3. *Притика Д. М., Тітов М. І., Гайворонський В. М.* та ін. Господарський процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар. - Х., 2003. - 320 с.
4. *Господарський процесуальний кодекс України з постановними матеріалами.* - К., 2002. - 544 с.
5. *Фронтин (Секст Юлій Фронтин).* Военные хитрости (Стратегіми). - СПб., 1996. - 165 с.
6. *Зенгер Х. фон.* Стратегіми. О китайском искусстве жить и выживать. - Т. 1. - М., 2004. - 512 с.
7. *Трактати о военном искусстве / Сунь-Цзи, У-Цзи; Пер. с кит., предисл. и коммент. Н. И. Конрада.* - М.; СПб., 2003. - 558 с.
8. *Лиддел Гарт Б. Х.* Стратегія непрямих дій. - М., 1957. - 411 с.